

değerlendirme: "peygamberin son beş günü"

mustafa sütlaş

neden seçtim?

tahsin yücel yazı/yazma, yazın(edebiyat) ve roman üzerine çok düşünen, çok yazan, çok bilen, çok anlatan, çok yönlü (yazar, akademisyen ve çevirmen) bir kişidir ve türkiye edebiyatında da özgün bir yere sahiptir.

yazar ve yapıtları belirli bir düzen, disiplin ve gelişme içinde okumayı sürdürdüğümüz bahçeyazı okuma buluşmalarında onun bir yapıtını okumamış olmak zaman zaman kafama takılan konulardan biriydi.

tahsin yücel'in kuramsal ve deneme yapıtları ile çok sayıda çevirisini okudum. "peygamberin son beş günü" okuduğum kurgusal yapıtlarından üçüncüsüydü. ilki, muhtemelen bir çoğunuzun okuduğu, zaman zaman da söz ettiğim bir "distopya" romanı olan "gökdelen"di. ikincisi ise yazma ve geçmiş üzerine bir roman olan "sonuncu" idi.

her üç romandan da çok etkilendiğimi söylemeliyim. hem içerikleri hem de anlatım biçimleri nedeniyle bende iz bırakan yapıtlar oldular. tahsin yücel'in ilk yapıtları öykü türündeydi. öykü kitapları arasında tamamını okuduğum öykü kitabı yok. ancak değişik dergilerde yayınlanan öykülerini hep severek okumuşumdur.

aslında izmir grubumuzda onun "gökdelen" romanını okumuş olmamız, bende, bir oranda onun da okunduğu algısına yol açıyordu. ama gümüşlük ve istanbul gruplarımıza da onun bir yapıtını okutmak için de sürekli fırsat kolluyordum. o fırsat bir önce okuduğumuz suat derviş'in "fosforlu cevriye"sini okurken gündeme geldi. fosforlu cevriye'de bir kadın yazar farklı bir "kadın"ı farklı bir şekilde anlatıyordu. bence "peygamberin son beş günü"nde de tahsin yücel buna benzer bir yol izliyor. ben bu romanı ilk kez siz okurken okudum, ama içeriğine dair bilgim vardı ve merak ettiğim bir yapıttı. o nedenle fosforlu cevriye'den sonra bunu okuyalım istedim.

önce bu iki yapıtının benzer yanlarına bakalım:

- her iki yapıt da temel karakter de toplumun içinde çok sık görülen ama benzerlerine göre farklılıkları çok olan sıradışı "tip"leri ele alıyor,
- ikisinde de rastlantısal olayların gelişimiyle erişilen benzer bir son söz konusu,
- iki romanda da alay, ironi, oyuncaklı ve eğlendirici bir anlatım mevcut,
- her iki yapıtta başat karakterlerin doğruluk, dürüstlük, delikanlılık, cesaret, vb. birbirine benzer yanları var.
- ikisinde de toplumun içinden geçtiği dönemin özellikleri, yerel ve mekânsal özellikler, yan karakterlerdeki çeşitlilikleri birbirine benziyor. o kadar ki romanlardan birisinde kimliğine dair tahmin yürüterek "acaba o mudur" dediğimiz "nazım hikmet" diğesinde hem sıkça söz edilen bir kimlik, hem de yardımcı kahramanlardan birisi nazım'a olan sevgi ve saygı yüzünden "nazım" adını taşıyor.

- her iki romanın da bir derdi ve bize aktarmak istediği bir tezi ya da mesajı var.
- her iki yazar da birbirlerinden farklı biçimlerde olsa da anlatmaya çalıştığı karakteri çok iyi anlatıyorlar.

ama tabii farklılıkları da var. bu farklılıklar kuşkusuz hem ayrıntıda, hem de anlatma biçiminde izleniyor.

romanın temel özellikleri

tahsin yücel'in pek çok yerde söz ettiği gibi bu roman aslında onun "**aykırı öyküler**" adlı bir hikâye kitabı için aklına gelen ama sonrasında bir roman olarak yazılan bir yapıt.

ben bu kitabı ve içindeki öyküleri okumadım ancak *fırat ün.'de türk dili ed. bölümü*'nde yapılan "**tahsin yücel'in öyküleri üzerine bir inceleme**" başlıklı bir yüksek lisans tezinde **veysel şahin** "aykırı öyküler" kitabıyla ilgili şunları yazıyor.

1.1.4. aykırı öyküler

"aykırı öyküler", tahsin yücel'in önemli eserlerinden biridir. yücel, bu kitabında beş öyküsüne yer vermiştir bu öykülerden "büyükbaba", "iktidar" ve "ayna" adlı öyküleri tek zincirli olay örgüsüyle yazılmıştır. öykülerin bir merkez etrafında döndüğü ve her dönüşünde bir zincir gibi kendi bünyelerinde olay örgüsünü tamamladığı görülmektedir. bu öykülerde "olay kişilikten doğar, doğduktan sonra da kişiliği değiştirir. insanlar ile olaylar birbirine sıkıca bağlıdır." (gilbert,1964: 159) ve olay örgüsünün tek bir zincir halinde birbirine sıkıca bağlanması ile gerçekliğin "mikro dünya" dediğimiz eserin içerisine kesit kesit yuvalanmasına neden olur. yücel, bu üç öyküsünde olay örgüsüyle kişileri durmadan çatışma eşliğine çekerek, topluma mesaj vermeyi bir görev olarak üstlenir. öykülerin üçünde de ince bir ironi kokusu vardır. bu ince koku sayesinde öykülerdeki olay örgüsü ekseni mantıklı bir çerçeveye oturtulur. böylece okuyucu yaşama aykırı olarak ortaya koyduğu davranışları ve tutumları yücel'in sahnesinden alaylı bir şekilde izler. bu sahnede kahramanların yaşamı "bakışık (simetrik) düzenli bir faydan damlaları dizisi değildir; ıslıl ıslıl ayladır (hâle) yaşam, bizi bilincin başladığı yerden bittiği yere değil çepeçevre saran yarı-geçirgen bir örtüdür." (woolf, 1964: 258) seklindedir.

şimdi bu üç öyküde "büyükbaba", "iktidar" ve "ayna" tek zincirli olay örgüsünü isleyelim.

tahsin yücel'in "büyükbaba" adlı öyküsü tek zincirli olay örgüsü sahnelendiği uzun bir evredir. öykü sonu kısa romanı andırır. "tahsin yücel'in bu öyküleri türk yazınındaki alışılmış öykü boyutlarına göre oldukça uzun sayılır: nerdeyse her biri küçük bir roman" (durak, 2000: 104) şeklinde ifade eder. tabii ki öykü bu yönü ile olay örgüsünü bir dizi çoğalmalara gebe bırakacaktır. yücel, "yapı geliştikçe, hiç kuşkusuz yazarın birikimi ve yönetimi doğrultusunda gerek içerik, gerek biçim bakımından, kendi iç gereklerine uymaya baslar." (yücel, 2005: 46) diyerek, yapıtın sayfa çokluğundan ziyade içeriği ve biçiminin önemli olduğunu vurgular.

“büyükbaba” adlı öyküde de biçim ve içerik bir bütün halinde dizgisel bir biçimde işler. öykü, abbas yücebaş’ın torunu tarafından anlatılmasıyla varlığını ortaya koyar. anlatıcı öyküyü uzun bir zaman dilimi içerisinde yayarak ve bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşen olayları bir düzen halinde okuyucuya sunar. öykünün entrik kurgusunu başöğretmen abbas yücebaş şekillendirir. abbas yücebaş’ın olduğu her yerde düzenli intizamlı bir hareket vardır. abbas yücebaş tıpkı ismi gibi sert, katı, ödün vermez bir kişilige sahiptir. onun hayata karşı takındığı tavır, insanları bir yönde ilerlemeye çalışan tek gözlü bir dev tutumudur. ona göre bir düzen vardır. o da okulda kurduğu kendi düzenidir. büyükbaba, başöğretmen abbas yücebaş’ın okulda kurduğu sasmaz düzen sevdası onun değişmez bir insan yaratma çabasına hizmet etmekten başka bir şeye yaramaz. etrafında bütün insanları sindiren ve öykü üstüne öykü, gerçekleştiren geleceği mazide bulmayı savunan tek yönde duyuları oluşmuş bir görüntüye sahiptir. öykü torunun ilköğretime başlaması ile abbas yücebaş’ın başöğretmenlik yaptığı yılları ve emeklilik dönemini anlatır. olay örgüsü de torunun ilköğretime başlaması ve büyükbabasını tanıması üzerine kurulur. başöğretmen olarak okula getirdiği tek düze kuralların öğrenci, öğretmenler ve veliler üzerindeki değişimler üzerine kurulur. tabii ki bu sırada abbas yücebaş da kendisi görevinin gereği koyduğu kurallar doğrultusunda değiştirir. öyküdeki dramatik aksiyon eğrisi fazla yükselmez. bunun nedeni öyküdeki aksiyonu sağlayan gerilimin az olmasındandır. öyküdeki vaka halkalarına bakarsak bu bize söylememiz doğru olduğunu gösterecektir. öyküdeki vaka halkaları aşağıdaki şekilde oluşur:

vaka halkası 1: abbas yücebaş’ın öğretmenliği ve torunun büyükbabasını tanıması.

vaka halkası 2: abbas yücebaş’ın başöğretmen olması ve okula oluşturduğu tek düzen eğitim anlayışı.

vaka halkası 3: başöğretmen abbas yücebaş’ın emekli olması ve içine kapanması.

vaka halkası 4: abbas yücebaş’ın ölmesi ve torunun büyükbabasına karşı duyduğu acıma hissi.

öyküde olay örgüsü, özellikle (v1 –v2) gelir. (v3-v4) halkalarında abbas yücebaş’ın düzen tutkusu öykünün gerilimini tırmandırır."

bundan da anlaşılacağı üzere, bu öykülerle, önce bu kitaba girecek şekilde düşünülmüş, sonra da bağımsız bir roman olan "peygamber'in son beş günü" romanı arasında pek çok koşutluk var.

burada aslında edebiyat dünyasında da özellikle **fethi naci**'nin bu romana dair eleştirilerine bir vurgu yapmak, başka gerekçelerle de olsa üzerinde önemle durduğu bu noktayı irdelemek gerekiyor. doğrusu ben de bunun her ne kadar bir roman olarak eksikliği olmasa da **bir uzun öykü (novela)** olduğunu düşünüyorum.

bu öyküde yaşlı bir adamın, torununun tutuklanması üzerine yaşadığı şaşkınlığı, çaresizliği ve ne yapacağını bilemez hâle gelmesini, bu noktada da tepkisini çok uç bir şekilde göstermesini anlatılıyor.

aslında bu durum(sorunsal) benim gibi hemen her insanın yaşamının bir döneminde

başına gelebilecek bir olay ve her yaşanan örnek de bu anlamda yeni bir hikâyenin konusu olabilir. bu yönü nedeniyle merak edilecek ve merakla okunacak bir yapıtı oluşturuyor.

yazar bu öyküyü romana dönüştürürken buna bir bölüm daha eklemiş. o bölüm bu hikâyenin öncesine ve sonrasına yani çevrenine dair bazı anlatımlardan oluşuyor ve post-modern anlatılarda sık rastladığımız "üst kurmaca"dan oluşuyor. "bu üst kurmaca ve onun dolayımındaki anlatımların asıl hikâyeye bir katkısı var mı" diye sorulabilir? "yok" demek "boşuna yazıldığı ve fazla olduğu" anlamına geleceği için böyle diyeyorum. bu bölümlerin hikâyeye katkısı, yazarın bu hikâyeyi anlatma amacına ve biçimine destek olsun diye eklenmiş bence.

yazarın amacı bu karakteri bir "atipik solcu" olarak belirleyip bunu eleştirmek istemesi. bu bölümler, yazarın bu tavrını daha belirgin ve kolay anlaşılır hâle getiriyor. ikincil olarak da asıl öykünün içindeki mizah ve ironi unsurunu biraz daha büyütmek, daha çok görünür hâle getirmek olabilir ki gerçekten de bu eklemelerin bu anlamda katkısı da gözardı edilemez. yine de yazıyı ve yazını bu kadar bilen bir kuramcı yazarın bunu yapmasa da aynı duyguların bana geçebileceğini söyleyebilirim.

bu eklemelerin post modern anlatıda daha sık gördüğümüz "üst kurmaca" ve "ironi" unsurlarını gündeme getirmesi, bu üst kurmacanın bir adım daha ileriye gidilerek aslında tekil bir ifade biçimi olan "roman" türünün, "beş kişilik" bir yazar ekibi (hayalet yazar/görünmeyen yazar) tarafından yapılması, okurun yapıtın buralarına dair kendiliklerinden ekleyecekleri bölümlerle yapıtın farklılaşıp çoğalmasına zemin hazırlayan unsurlar olarak görüyorum. dolayısıyla romanın bütünü göz önüne alınca bende doğurduğu bir başka etki de okurun bu metnin içinde olmayan, ama kafasında canlanan kimi olayları kurgulayarak metni çoğaltma, metne yeni unsurlar katarak onu yeniden yazma potansiyelini gündeme getirmesi oldu. yazarın en başta söz ettiği ama sonrasında hiç bir ek bilgi vermediği "beş 'hayalet' yazar" bu ortak metni yazarken neler yaşadılar, en sonunda bize ulaşan ve okuduğumuz metin nasıl ortaya çıktı, bu süreçte neleri değiştirdiler, dönüştürdüler, hangi çatışmaları yaşadılar gibi konular bu romanın çevresinde oluşacak başka yeni romanların hikâyelerin doğması imkânını gündeme getiriyor.

gerçekten de o beş yazarın bu metni oluşturma süreçlerinden yeni bir romanın çıkarılabileceğini söylemek mümkün. bu eklemelerin anlatım biçimlerinden birisi olan "özetleme" şeklinde yapılmış olması, aslında yazarın bu tür hikâyeye etme yöntemine dair alışkanlıktan kaynaklandığını da söyleyebilirim. çünkü "özetleme" biçimi, hikâyeye anlatımından sıkça kullanılan anlatım biçimlerinden birisidir. bu noktada gerek tema, gerekse anlatım biçimi olarak benzerliği olan "yapıt" adlı öyküsü (sizlerle paylaştığım) bu söylediğimi daha anlaşılır kılacak örneklerden birisi.

romana konu olarak bir politik düşünceye sahip ama pek çok yönden yetersizlikleri olan, dolayısıyla aslında atipik bir karakter olan rahmi sönmez üzerinden anlatılması, romana dair en sert eleştirileri yapan (fethi naci vb.) politik aidiyetleri olan kişilerin eleştirilerine zemin yaratmış. ancak burada tahsin yücel o ideolojileri değil de onların içinde yer

alanlardan farklı birini büyük ustalıkla ve farklı biçimde anlatıyor olması bu eleştirilerin haksızlığını, ezberle yapıldığını ortaya koyuyor. çünkü bu eleştiriler yazarın burada monolitik bir "solcu-devrimci" tipi ve bu tür insanların içinde olduğu formel örgütleri değil, bu tür örgütlere aidiyet temelinde bağlı olmayan "kendinden menkul ve romantik 'sol' sempaticanı" bir tipin özentilerini ve bu tipin hayallerini, kendi kafasında kurup sonra da inandığı gerçeklere bakarak onun bu durumunu adeta bir "delilik" mertebesinde tutkuyla bağlanmasını sorgulayarak anlatmayı başarmasından kaynaklanıyor.

romanın içindeki iki temel karakterin isimleri ve bu isimlerin anlamlarının çağrıştırdıkları da bu anlatıda okur açısından yönlendirici unsurlardan birisi bence.

"rahmi" sözcüğü "merhametli, acıyan, acıyıp esirgeyen" anlamına geliyor. keza "sönmez" soyadı da olumu bir tutumu yansıtan bir algının doğmasına yol açıyor ki bu ana karakterin özelliklerini simgeliyor.

öte yandan rahmi'nin arkadaşı "fehmi gülmez" in adı "zeki, anlayışlı, pek çok anlayan" anlamlarına gelen arapça "fehmi"den geliyor. onun soyadının da "gülmez" olması yine onu gözümüzün önüne getiren simgesel özellikler taşıyor.

bu bağlamda ortak sevgilileri ve rahmi'nin karısı ve kızının adının "feride" olması "çalıküşü feride"nin "öğretmenlik" rolünün her ikisinin de öğretmeni olduğunu göstermesi olduğu kadar, ayrıca "yeşilçam melodramları"na bir gönderme gibi. torunun adının "nazım" olması bu göndermelerin öyküye kattığı hiciv ve alayın da bir yansıması bence.

sonuç olarak bu roman (bence 'hikâye') türk edebiyatında özgün bir yeri ve önemi olan aslında bir anlamda tarihe not düşme derdinde olan, ciddi ve doğru bir eleştiriyi gündeme getiren, her zamna okunabilecek, daha önce de dediğim gibi edebi açıdan çoğaltılabilecek bir metin.

18.12.2020